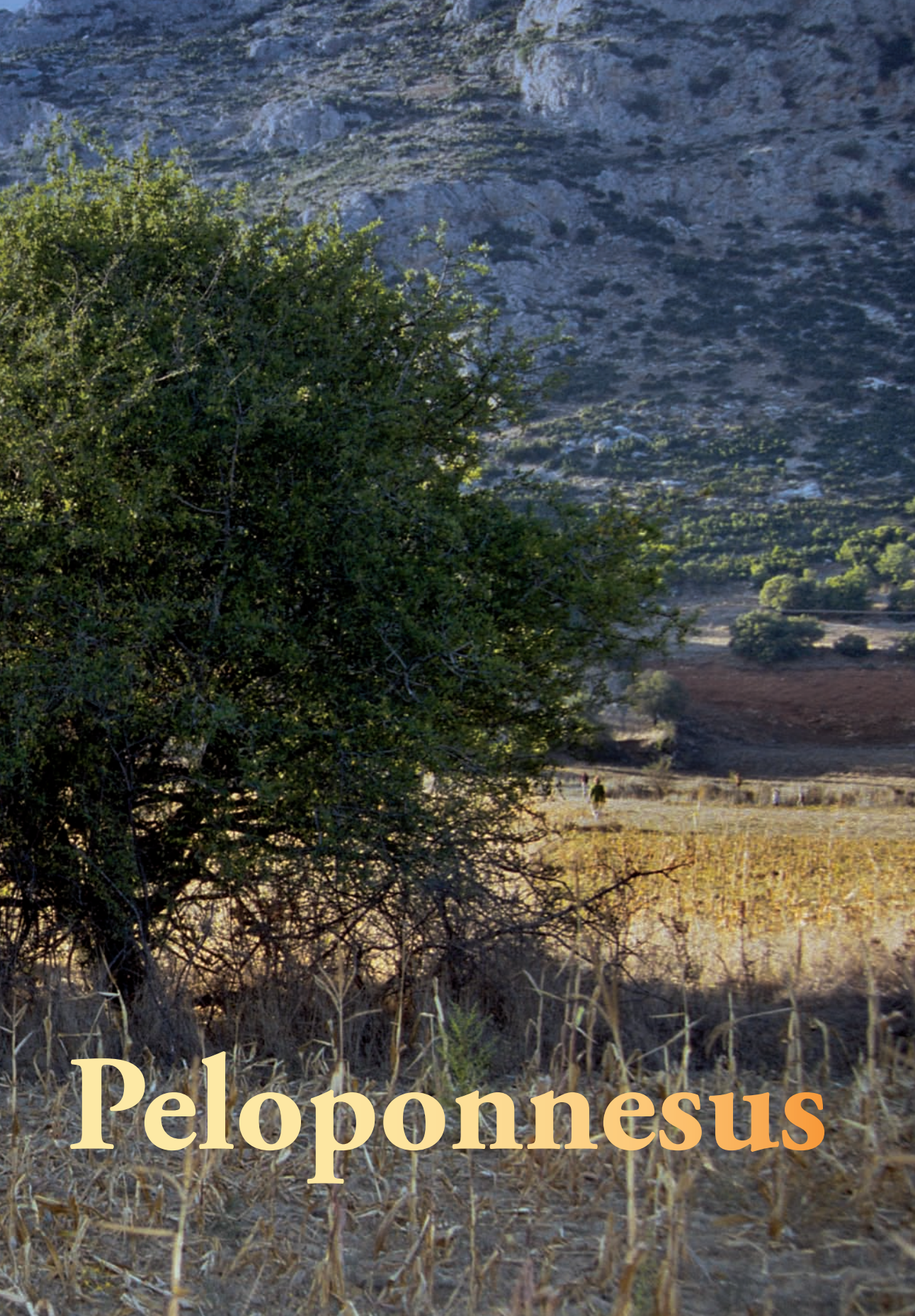




Lucas Bauer
IL CORBAU
58700 Montenoison
Frankrijk
Foto's van de auteur

Een week op de



Peloponnesus

Als een stompe hand met duim en drie vingers hangt het schiereiland Peloponnesus onder aan de Balkan — zuidelijk Griekenland, waar al duizenden jaren geleden druiven werden gekrent. De toegangsweg Korinthe gaf krenten hun naam. Van Athene naar Korinthe loopt de Isthmus, de landbrug of landengte waaraan zulke smalle landgedeelten allemaal hun naam te danken hebben. Deze Isthmus was uiterst belangrijk als verbinding met Attica, Korinthië en Sparta. Zo belangrijk dat er, misschien als gebaar van verzoening tussen kleine staatjes destijds — als tegenhanger van de Olympische Spelen in Noord-Griekenland — de Isthmische Spelen werden gehouden.

Volgens mythologische overlevering kreeg Pelops als zoon van Tantalus een eiland, nou ja een nep-eiland, te beheren: het Eiland van Pelops ofwel Peloponnesus. Zijn eiland was het schiereiland per definitie. Dit biogeografisch gezien zeer interessante gebied heeft zowel eilandkenmerken met endemische vormen alsook verscheidene soorten die elders op het vasteland of op nabijge eilanden voorkomen.

Naar de Peloponnesus organiseerde Eco Tourist Services een excursie voor liefhebbers van Tweeslachtige en Kruipe dieren, ofwel Amphibia & Reptilia. Deze batrachologische en herpetologische reis duurde een volle week, van 2 oktober t/m 9 oktober 2004. Deelnemers vonden het allemaal leuk om naar dieren te zoeken, maar sommigen hadden zelf toch meer belangstelling voor insecten of planten.

Bijzondere soorten

Tot de endemische vormen van het schiereiland Peloponnesus behoren enkele bloemplanten, bijvoorbeeld *Colchicum psaridis* en *Cyclamen repandum peloponnesiacum*. De dieren die ons vooral ter harte gaan omvatten de Kleine klokschildpad, *Testudo marginata weissingeri*, endemische ondersoort maar ook wel aparte soort genoemd, de Gespikkelde slangskink, *Ophiomorus punctatissimus*, met een zeer klein verspreidingsgebied, en een kenmerkende soort hazelworm. Met de hazelwormen lijkt iets bij-

zonders aan de hand. In Zuid Griekenland komen in elk geval twee soorten voor.

Welke naam moet gelden voor wat we hebben gezien, is nog maar de vraag. Sedert 1840 kan er meningsverschil bestaan over Europese ondersoorten. *Anguis fragilis fragilis* geldt voor West- en Midden-Europa. Voor Oost-Europa tot Centraal Azië erkent men *A. f. colchicus*, met een overgangzone ongeveer van Albanië naar de Baltische staten. In 1894 beschreef Werner een variëteit van Kephalaria, die echter over het algemeen werd gezien als identiek aan de type-variëteit, en in 1937 beschreef Stepanek een vorm van de Peloponnesus. Dat blijkt een goed herkenbare soort te zijn.

Men meent nu dat *Anguis cephalonicus* de correcte naam is voor een soort die op de Ionische eilanden en op de Peloponnesus voorkomt.

Verloop van de reis

Zaterdag 2 oktober vertrek van Schiphol en aankomst op de luchthaven bij Athene. Daar werden we na het nodige overleg bij de autoverhuurbalie met bagage en al in eigenlijk te kleine auto's gepropt. Zo aanvaardden we de tocht westwaarts over de dam en vervolgens zuidwaarts naar Tripoli. Voordat we daar gingen eten en overnachten werd op dorre velden, niet ver van de snelweg, de eerste speurtocht gehouden: een juveniele Griekse landschildpad, *Testudo hermanni*, Klokschildpad, *Testudo marginata*, Groene Pad, *Bufo viridis*, Johanniskink, *Ablepharus kitaibelii*, en enkele jonge slangen. Geen slecht begin!

De volgende dag, zondag 3 oktober, werd dit centrale deel van de Peloponnesus wat verder verkend. Wandeling rondom Daphia en later een zuidhelling, dicht bij het veld dat we eerder bezochten, maar aan de andere kant van de snelweg. Resultaten: Griekse kikker, *Rana graeca*, een vreemd aquatische bruine kikker, pasgeboren jong van de Turkse (of Europese) tjitjak, *Hemidactylus turcicus*, Peloponnesus-rotshagedis, *Podarcis peloponnesiaca*, Egeïsche muurhagedis, *Podarcis erhardii*, Taurische hagedis, *Podarcis taurica*, weer de Johanniskink en Balkan-toornslang, *Hierophis gemonensis*.

◀ Kenmerkend landschap in het hart van de Peloponnesus: kale hellingen en droge akkers met opslag van ruigtevegetatie. Leefgebied van Groene pad, Griekse landschildpad, Klokschildpad, Taurische hagedis, Johanniskink, Balkan toornslang en Montpellierslang.

› boven: *Hyla arborea*

onder: Griekse landschildpad, tamelijk jong individu.





Boven: Klokschildpad, let op het uitklokkende rugschild.

Onder: Kleine klokschildpad: vrijwel egaal donker rugschild, iets kleiner van formaat, iets andere welving van het rugschild.



In de namiddag vertrok ons gezelschap richting Mani, zeg maar de middelvinger. Daar verbleven we enkele nachten in een klein hotel ten zuiden van Gythio aan de Lakonieke baai: Lakoonikos kolpos. Na het avondeten nog een nachtwandeling waarop gekko's werden waargenomen en een halfwas Katslang, *Telescopus fallax!* Deze ging mee om de volgende ochtend te worden gefotografeerd. Dat gebeurde uiteraard wel op de vindplaats, waar het dier ook weer werd vrijgelaten.

Vervolgens langs een slingerende kustweg ruim 10 km naar het noordoosten, waar de meest westelijke arm van de Evrotasdelta in zee uitmondt. Bij de brug daar stond een Franse kampeerauto. Mijn vraag aan een van de heren: "Kijk je naar vogels? Heb je ook schildpadden gezien?" — "Er zijn weinig vogels, maar daar (zeewaarts) zit een moerasschildpad. En aan de andere kant zijn er veel". Nou, dat was waar! Een wandeling langs deze rivierarm leverde ons

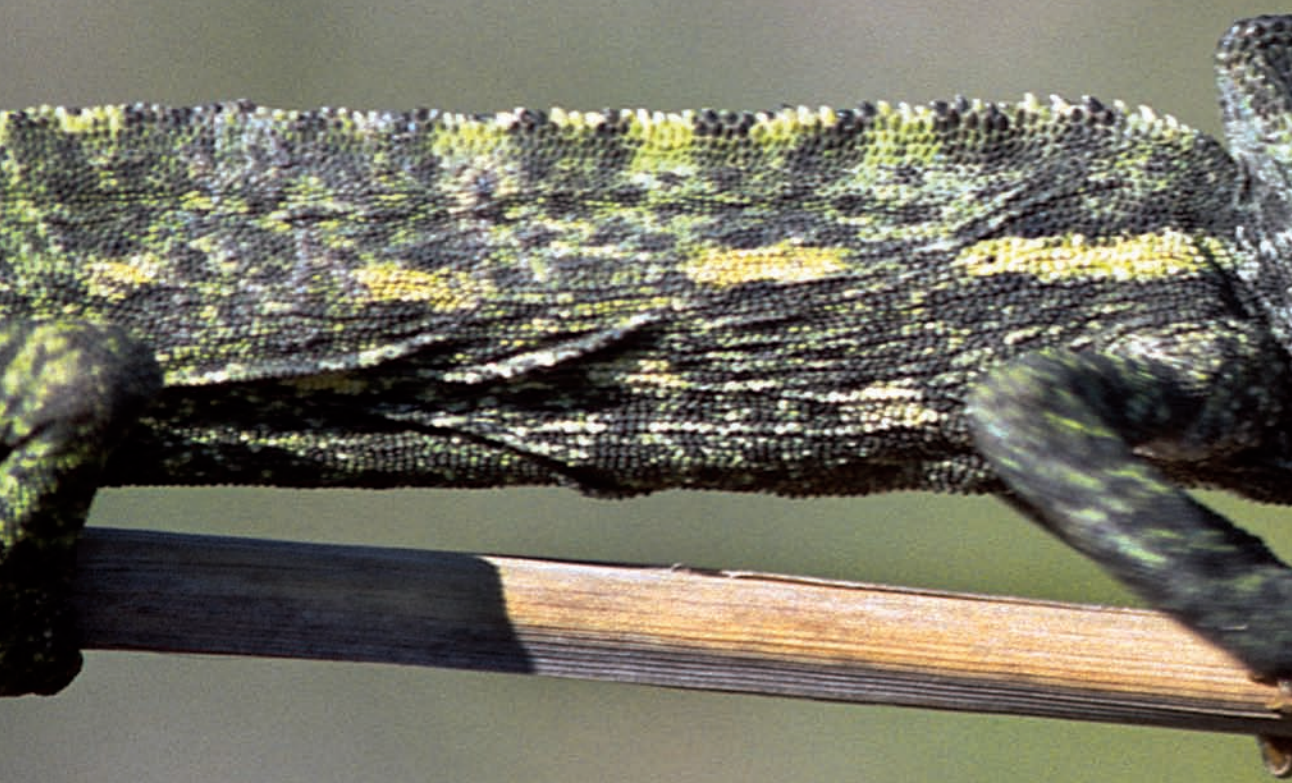
tientallen schildpadden op, Moerasschildpadden, *Emys orbicularis*, en Beekschildpadden, *Mauremys rivulata*. We naderden ook een gemaal (of sluis) in de Evrotas, waar een Dobbelsteenslang, *Natrix tessellata*, werd gezien en veel Balkan-meerkikkers, *Rana balcanica* (of *Rana kurtmuelleri*). Langs de landweg zagen we in het struikgewas ook een Balkansmaragdhagedis, *Lacerta trilineata*.

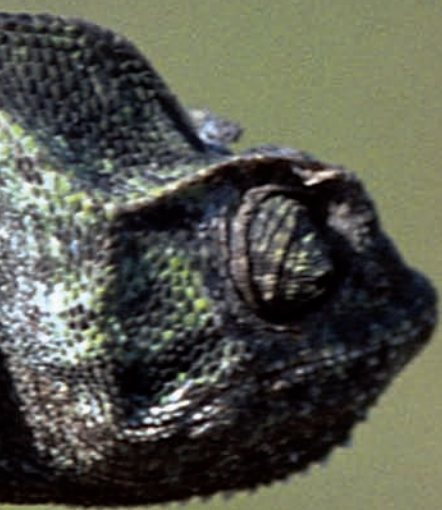
's Middags in een zomersdroge moerasvallei en in een boomgaard langs de beek Groene pad, Griekse kikker (juveniel), meerkikker (juveniel), boomkikker, *Hyla arborea*, Gespikkelde slangskink en Johannisskink — die ik verder niet meer zal noemen omdat ik het dier elke dag heb gezien.

Dinsdag reden we langs Sinterklaas (Hagios Nikolaos!) naar Kastania, Karyphouni en Dryopë — een gebied met stapelmuurtjes, kleine stengige akkers en een drooggevallen beekbedding.

Sjeltopoesik, Reuzenhazelworm of beter gezegd Pantserluik. Zjeltopusik, Sheltopouzik, Scheltopusik is een Slavisch woord dat geelbuik betekent. Reuzenhazelworm, pantserworm of pantserslang zijn volstrekt onjuiste benamingen. Beter is de onbekende naam Pantserluik, die stevigte en beweging karakteriseert. Op de foto de Pantserluik *Pseudopus apodus* verrast in een oude olijfgaard.









De ruimte tussen gestapelde steenblokken biedt deze Griekse hagedis *Lacerta graeca* vrijheid, verkoeling en bescherming.

Hier zagen we veel Egeïsche naaktvingergekko's, *Cyrtodactylus kotschyi*, jonge smaragdhagedissen (zowel gestreept als egaal bruin), Griekse Berghagedis, *Lacerta graeca*, enzovoort. Door ziekte van de reisleader werd het gezelschap gesplitst in een groep Edo, die terugging en een groep Ruud die het voorgenomen excursieprogramma afwerkte. Dat zou de volgende dag onverwachte gevolgen hebben.

Woensdagochtend onderweg richting Areopoli aan de westkant van onze kleine landtong. Als opvallendste waarnemingen Kleine klokschildpad, Montpellierslang, *Malpolon monspessulanus*, fraaie pillendraaiers en herfstschroeforchis. De middag was, zoals dat heet, ter eigen besteding. En dat hebben we geweten! Sommigen wilden het stadje wel bezoeken, anderen wilden zien wat ze door de eerdere splitsing hadden gemist.

KAMELEONS

Nog niet lang geleden werden alle kameleons rondom de Middellandse zee, van Portugal tot Sri Lanka zelfs, beschouwd als een enkele soort. De vorm van Sri Lanka had echter ook al geruime tijd een eigen naam: *Chamaeleo zeylanicus*. En toen men er toe kwam die inderdaad als aparte soort te erkennen, ging men ook beter de verschillen tussen andere populaties zien. *Chamaeleo chamaeleon* is typesoort voor het geslacht. Of de kleine populaties op het Iberisch schiereiland echt autochtoon zijn, is niet zeker. Veelal wordt aangenomen dat die mogelijk een Moorse oorsprong hebben en evenals het kameleon van de Peloponnesus in historische tijden vanuit Noord Afrika (in dit geval Marokko) Portugal en Spanje hebben bereikt.

Chamaeleo africanus is een complex van populaties, mogelijk verschillende soorten, die van Egypte zuidwaarts langs de Sahara tot West-Afrika komen. Hoe de verwantschap precies in elkaar steekt is nog onduidelijk, maar de vormen van Peloponnesus en Nijldelta komen zeer overeen, zodat momenteel in Europa twee soorten worden erkend. Misschien dus allebei door menselijk toedoen zover verspreid.



Podarcis peloponnesiaca, Peloponnesus-rotshagedis. Deze man scharrelt voortdurend in de halfschaduw bij zijn holletje onder struikgewas.

Ik voegde me bij het groepje Ruud omdat die de vorige dag een Scheltopusik of Pantserworm, *Pseudopus apodus*, had gezien. En die vonden we inderdaad weer in een aaneenschakeling van olijfgaarden. Terugwandeland naar de auto zagen we in een olijfgaard aan de andere kant van de weg een groot grondzeil vol snoeisels en afval. “Dat lag er gisteren ook. Zal ik het nu dan toch maar opzij trekken?” Zo gezegd, zo gedaan. En ja hoor: bij enkele wormgrote grondgangen kroop de enige echte, lange slanke, goudbruin met zwarte Peloponnesus-hazelworm. Of is het toch de koppige Kephalaria-hazelworm? Grapje: het vervolg was koppig. Kephala is immers kop!

Ruud zei: Ik bel Edo even: “We hebben een hazelworm!” Antwoord: “Mooi zo, wij hebben hem ook”. Dus het zeil weer terug en het dier er onder. Prachtig toch, die mobiele communicatie. Of was het nu misschien eerder nadelig? Want kijk: de volgende morgen haalt Edo een plastic waterfles te voorschijn met de woorden: “Onze hazelworm voor de fotosessie”. Ik zeg direct: “Dat is niet wat wij hebben gezien”. En een van de reisgenoten, Roel van Ekeris, vult aan “gewone hazelworm”.

JOHANNISSKINK

Op de Balkan, in kustgebieden van Klein-Azië en op allerlei tussenliggende eilanden lijkt de Johannisskink, *Ablepharus kitaibelii*, zelden zeldzaam. Ik heb ze bijvoorbeeld gezien tussen straatvuil en afgefallen blad tegen een stoeprand op Kos en op Lesbos (in stedelijke bebouwing dus), voor ons hotel in stad Rhodos en in Roemenië op veel plaatsen, zowel in schaduwrijk woud als in parkachtig landschap onder heesters.

Toch wordt het diertje, de kleinste skink van het gebied, vaak over het hoofd gezien. Toen we in Rhodos op de stoep van ons hotel de taxi afwachten, zat daar vlakbij een jochie met “een worm of een slangetje” te spelen: *Ablepharus kitaibelii*. Nooit door iemand gezien...

Het dier dat wij hebben gezien komt goed overeen met duidelijke afbeeldingen in een heruitgave uit 1993 van de reptielengids door Engelmann, Fritsche, Günther & Obst: opmerkelijk slank, met lange kop, kopergeel tot koffiebruin op de rug, scherp afgescheiden van de zwarte flanken.







Nabij rivierbedding, op een boomtak diep in dekking van gebladerte, zagen we deze man *Lacerta trilineata* Balkan-smaragdhagedis of Reuzensmaragdhagedis.

Onmiddellijk kenbaar als iets anders dan onze gewone hazelworm. Het dier in de fles heeft min of meer hetzelfde patroon, maar in fletsere kleuren, weinig afwijkend van hazelwormen uit noordelijker gebied waarmee het trouwens de kortere vorm gemeen heeft. Maar het heeft, geheel volgens voorschrift, 34 schubbenrijen om het lichaam.

De gewone hazelworm heeft, afhankelijk van ondersoort, meestal 26-30 schubbenrijen. We hebben er over gediscussieerd of dit seksuele dimorfie zou kunnen zijn. Bij nader inzien is dit volgens mij onwaarschijnlijk, ook al gezien het verschil in lichaamsproporties of totaalindruk van kleurpatroon, kopvorm en lichaamsbouw. Het lijkt er dus op dat daar twee vormen vlak bij elkaar voorkomen en dat is opmerkelijk, want bij mijn weten nooit eerder gemeld uit dit zuidelijkste puntje. Patstelling dus? Het laatste dier was gevonden onder een steen in droge beekbedding en werd daar na de fotografie weer teruggeplaatst.

Dan op weg naar Gialova aan de Pylos-baai in het westen. Daar komen o.a. kameleons voor. Tegenwoordig noemt men die *Chamaeleo africanus* *Lacerta* 63 nummer 3

omdat ze sterk lijken op kameleons van de Nijldelta in Egypte. Aangenomen wordt dat ze daarvandaan in historische tijden, bijvoorbeeld door handelskaravanen of Griekse zeevaarders werden meegevoerd.

Het gebied aan de Pylosbaai trekt wat kleinschalig toerisme. Er zijn wat campings en hotels met overwinteraars. Daardoor staat het strand, waar kameleons haar legsel begraven, onder druk en de populatie die het wel duizenden jaren heeft gered, lijkt tegenwoordig kwetsbaar. Een Duitser, Ben Trapp, trekt zich het lot van de dieren aan en de plaatselijke hotelhouders ondersteunen hem. Maar

LITERATUUR

ENGELMANN, WOLF-EBERHARD, JÜRGEN FRITZSCHE, RAINER GÜNTHER & FRITZ JÜRGEN OBST. Lurche und Kriechtiere Europas. Reihe Beobachten und Bestimmen. Neumann Verlag, Radebeul, 1993.

Toepasselijke tijdschriftreferenties worden op aanvraag verstrekt.



Boven: Reuzensmaragdhagedis in de hand.

Onder: Europese haakvinger- of kinkvingergekko *Cyrtopodion kotschyi*. Ieder gebied en elk eiland heeft een eigen ondersoort. In sommige veldgidsen en handboeken kunt u andere namen vinden: Naaktvinger, *Gymnodactylus*, *Cyrtodactylus*, *Mediodactylus*. Maar naar huidige opvattingen geldt voor dit complex de genusnaam *Cyrtopodion*.



TWEESLACHTIGE DIEREN, AMPHIBIA

SALAMANDERS, URODELA

Triturus vulgaris graecus Griekse kleine watersalamander

KIKKERS/PADDEN, ANURA

Bufo bufo Gewone pad (DOR*)

Bufo viridis Groene pad

Hyla arborea Boomkikker

Rana graeca Griekse kikker, tegenwoordig ook wel Griekse beekkikker genoemd, Engels: Stream frog

Rana balcanica Balkan-meerkikker. *Rana kurtmuelleri* zou hiervoor een oudere naam kunnen zijn, maar typemateriaal ontbreekt of is niet duidelijk

Rana epirotica Westgriekse waterkikker, ook Griekse poelkikker of Epiruskikker genoemd

KRUIPENDE DIEREN, REPTILIA

SCHILDPADDEN, TESTUDINES

Emys orbicularis Moerasschildpad, tegenwoordig ook wel Europese moerasschildpad

Mauremys (casica) rivulata Beekschildpad

Testudo hermanni Griekse landschildpad

Testudo marginata Klokschildpad

Testudo marginata weissingeri Kleine klokschildpad, ook met een lelijk woord Dwergklokschildpad

HAGEDISSEN, SAURIA

Anguis fragilis subsp. ? Hazelworm

Anguis cephalonicus Peloponnesus-hazelworm

Pseudopus apodus Pantserworm, Reuzenhazelworm, Scheltopusik

Chamaeleo africanus Nijlkameleon

Cyrtopodion kotschy Egeïsche naaktvingergekko, ook bekend als: *Cyrtodactylus (Mediodactylus) kotschy*

Hemidactylus turcicus Turkse (of Europese) Tjitjak

Algyroides moreoticus Peloponnesus-kielhagedis

Lacerta trilineata Balkansmaragdhagedis of Reuzensmaragdhagedis

Lacerta graeca Griekse berghagedis

Podarcis erhardii Egeïsche muurhagedis

Podarcis peloponnesiaca Peloponnesus-rotshagedis

Podarcis taurica Taurische hagedis

Ablepharus kitaibelii Johanniskink

Ophiomorus punctatissimus Gespikkelde slangskink (of Gevlekte slangskink)

SLANGEN, OPHIDIA

Hierophis gemonensis Balkan toornslang

Platyceps najadum Slanke toornslang (te snel, determinatie onzeker)

Malpolon monspessulanus Hagedisslang of Montpellierslang

Natrix tessellata Dobbelseenslang, Dambordslang

Telescopus fallax Katslang

Vipera ammodytes Zandadder



Sommige slangen gaan gek doen als ze worden gemanipuleerd of gefotografeerd. Zo ook deze als een bol verknoopte Balkan-toornslang.

hij beschouwt kameleons welhaast als zijn persoonlijk eigendom. Hij zou de groep nog wat legplaatsten laten zien en eventueel legsels uit de gevarenszone naar, volgens zijn normen, veiliger plekken verhuizen. In het gebied werden verder veel boomkikkers waargenomen. Die vrijdagmiddag zijn enkelen, omdat het kameleon al goed was gezien en omdat het onbekende altijd lokt, nog naar de zuidelijkste vindplaats van *Rana epeirotica*, de Westgriekse waterkikker, gegaan – zinvolle excursie, getuige mijn nagels op internet.

En zowaar: zaterdag 9 oktober, bij een lunchstop onderweg naar de luchthaven werd tussen stenen nog een Griekse kleine watersalamander, *Triturus*

vulgaris graecus, in landfase gevonden. Fraaie afronding van de week, waarin voor een verblijf van die duur redelijk veel werd gezien. Wandelende tak, vlinders, sprinkhanen, pillendraaier en mestkever zorgden voor een aardige insectenlijst.

De notoir moeilijk vindbare Zandboa, *Eryx jaculus*, werd — ondanks intensief stenenkeren door de meeste excursiedelnemers — ook in een als vindplaats bekende olijfgaard helaas niet waargenomen. Wel zag ik daar onder stenen vrij veel muizengaten, waarin dit als knaagdiereter bekende dier zich kan hebben teruggetrokken. En onder borrelende, bubbelende, deinende koeienvla zag ik er blauwglanzende mestkevers die het zeer druk hadden.

SUMMARY

A week at the Peloponnesos

First week of October 2004 a group of nature lovers visited the southern continental part of Hellas (Greece): the Peloponnesos. Nesos means island. According to mythology Pelops, son of Tantalos, was awarded with an island, in his case a pseudo-island. The Island of Pelops or Peloponnesos is almost an island: it is THE original peninsula connected to the Balkans via the original Isthmos!

From a biogeographical point of view this peninsula is interesting, with plants and animals found elsewhere in Europe, but also with island characteristics and with some endemic forms. Cyclamens, Peloponnesos Colchicum and several other plants were encountered.

The author gives a short travelogue. He describes batrachological and herpetological results of the excursions made. The situation of chameleons and slowworms on the peninsula receives some extra concern. Also a list of herpspecies found and photographed is added.